

Boekbesprekingen

Kleurrijke scholen, vaktaal en taalgericht vakonderwijs. Vier boeken onder de loep.

- Brok, P. den, M. Hajer, J. Patist & L. Swachten (2004) *Leraar in een kleurrijke school. Keuze en overwegingen van docenten rondom het lesgeven in een multiculturele school*. Bussum: Coutinho. 206 pp. ISBN 90-6283-436-1. € 20.
- Hajer, M. & T. Meestringa (2004) *Handboek taalgericht vakonderwijs*. Bussum: Coutinho. 227 pp. ISBN: 90-6283-420-5. € 23.
- Beek, W. van & M. Verhallen (red.) (2004) *Taal, een zaak van alle vakken*. Bussum: Coutinho. 142 pp. met dvd. ISBN 90-283-333-0. € 29,50.
- Verhallen, S. (red.) (2003) *Vaktaal. Taalontwikkeling in het vakonderwijs*. Groningen: Wolters-Noordhoff. 272 pp. ISBN 90-01-13611-7. € 48.

Het is geen toeval dat er in korte tijd vier boeken zijn verschenen waarin de kleurrijke school in het algemeen en taalgericht vakonderwijs in het bijzonder centraal staan. De boeken vormen een illustratie van de ruime mate van aandacht die tegenwoordig voor taal in de zaakvakken bestaat. Het is vooral die aandacht die ze met elkaar gemeen hebben, hoewel het verder vier totaal verschillende boeken zijn. *Leraar in een kleurrijke school* stelt in brede zin het veranderingsproces van een school aan de orde

die te maken krijgt met een alsmaar groeiend aantal allochtone leerlingen. Het boek heeft echter veel raakvlakken met de andere drie, omdat in het didactisch hoofdstuk de nadruk wordt gelegd op taalontwikkeling in alle vakken. Het *Handboek taalgericht vakonderwijs* is bestemd voor het voortgezet onderwijs, terwijl *Taal, een zaak van alle vakken* zich richt op het basisonderwijs en *Vaktaal* geschreven is met het beroepsonderwijs voor ogen. Juist door deze verschillen vullen de boeken elkaar tot op zekere hoogte aan. Reden genoeg dus om ze hier alle vier de revue te laten passeren.

Leraar in een kleurrijke school

Toen het aantal allochtone leerlingen op het Utrechtse Thorbecke College en het Niels Stensen College steeds meer toenam, nam tegelijkertijd het totale leerlingenaantal af, wat in 2003 uiteindelijk leidde tot sluiting van beide scholen. Het is prijzenswaardig van Perry den Brok, Maaïke Hajer, Jaap Patist en Lejo Swachten dat ze het niet hebben gelaten bij 'ik stond er bij en ik keek ernaar', maar van de nood een deugd hebben gemaakt door de vele waardevolle ervaringen die op deze scholen met het onderwijs aan allochtone

leerlingen zijn opgedaan te boekstaven in *Een kleurrijke school*. Ze hebben daarbij voor een interessante opzet gekozen: uitgangspunt vormt steeds een bepaald didactisch, organisatorisch of (vak)inhoudelijk probleem (een 'overweging' in termen van de auteurs) waarvoor een oplossing moet worden gevonden. Het betreffende probleem wordt eerst van verschillende kanten bekeken, uitgebreid gelardeerd met uitspraken van docenten, leerlingen en andere betrokkenen. Vervolgens presenteren de auteurs uiteenlopende oplossingen die door de verschillende docenten zijn aangedragen en geven zij aan wat onderzoek naar het betreffende probleem heeft opgeleverd. Het boek heeft dan ook niet voor niets als ondertitel meegekregen: 'Keuzes en overwegingen van docenten rond het lesgeven in een multiculturele school'.

Op de vraag hoe ouders en buurtgenoten meer bij de school betrokken kunnen worden, komen bijvoorbeeld de volgende antwoorden: zorg voor voldoende allochtone ouders in de

schoolraad; stel het schoolgebouw open voor andere (gemeenschaps)activiteiten; benader en betrek ouders erbij via medewerkers en organisaties uit de eigen culturele en etnische groep. Hoewel deze opzet sympathiek is, heeft de lezer soms behoefte aan meer argumentatie voor een gekozen oplossing en aan een zeker houvast: bij sommige overwegingen staan wel tien oplossingen die vaak nogal van verschillend kaliber zijn. Voor het onderdeel 'onderzoek' geldt iets soortgelijks: wie op zoek is naar specifieke informatie komt bedrogen uit, want de auteurs hebben ervoor gekozen zich te uiten in algemene bewoordingen als 'onderzoek laat zien dat...', 'het is de vraag of...' en 'er is inmiddels een groeiend inzicht in de wijze waarop...', zonder daarbij precieze referenties te geven. Maar misschien willen veel docenten dat ook helemaal niet. In ieder geval zet deze opzet de lezer wel aan het denken. Het boek is dan ook zeker geschikt voor gebruik binnen lerarenopleidingen en trainingen, ook omdat elk hoofdstuk vergezeld gaat van opdrachten.

Het boek telt vijf hoofdstukken: 1. Een school in verandering; 2. Het pedagogisch klimaat; 3. Didactiek; 4. Omgaan met de omgeving; 5. Omgaan met veranderingen in een verkleurende school. Uit talig oogpunt is het derde hoofdstuk over didactiek verreweg het interessantst. De belangrijkste boodschap die de lezer daar wordt voorgehouden is dat taalverwerving niet alleen een zaak is van het vak Nederlands, maar van alle vakken. Door integratie van taal- en vakonderwijs moet versimpeld taalgebruik en niveauperlating worden tegengegaan. Maar als er één les is die we uit *Leraar in een kleurrijke school* kunnen leren, dan is het wel dat verkleurende scholen vaak te lang een politiek van *laissez faire* hanteren, waardoor te laat wordt ingezien dat leerdoelen, leerstof en didactiek niet meer passen bij de veranderende leerlingenpopulatie. Meteen ingrijpen, zo adviseren de auteurs. Verplichte stof dus voor een ieder die te maken heeft met meertalige leerlingen op school. En wie heeft dat tegenwoordig niet?

Handboek taalgericht vakonderwijs

In het *Handboek taalgericht vakonderwijs* gaan Maaïke Hajer en Theun Meestringa voor docenten (in opleiding), opleiders, schoolleiders en beleidsmakers in op de vraag hoe in het voortgezet onderwijs goed vakonderwijs aan (tweede-) taalleerders kan worden gegeven. Hun antwoord luidt: met veel aandacht voor taal! Het uiterlijk van het handboek is veelbelovend: omvangrijk maar goed hanteerbaar en een mooie omslag met skatende pubers en veel boeken.

Uitgangspunt van taalgericht vakonderwijs is dat leerlingen bij alle vakken de taal van het vak mondeling en schriftelijk leren gebruiken en daarvoor zijn drie zaken van belang: het vakonderwijs moet contextrijk zijn, voldoende uitnodigen tot interactie en taalsteun bieden. Hiervoor worden hele series werkvormen gegeven, maar ook concreet uitgewerkte voorbeelden en dat zijn er heel wat! Al deze werkvormen en voorbeelden zijn geordend volgens de fases van het onderwijsproces: oriëntatie op een nieuw thema, verwerking van de leerstof en toetsing en beoordeling.

Zo wordt in hoofdstuk 3 (De Start) uitgelegd waarom het belangrijk is nieuwe lesstof in een context te plaatsen en toegankelijk te maken. Vervolgens wordt een aantal manieren genoemd om die context aan te brengen, zoals het onderwerp zichtbaar en tastbaar maken, inventariseren wat leerlingen al weten, opfris- en denk vragen geven, een lessenserie inkaderen en schema's gebruiken. Tenslotte wordt duidelijk gemaakt hoe je deze zaken kunt realiseren. Eén van de voorbeelden is een beschrijving over het begin van een lessenserie over de bloedsomloop. Voor het bieden van taalsteun en het uitlokken van interactie worden ook zulke opsommingen en voorbeelden gegeven. Hoofdstuk 4 (Verwerking en verdieping) is op dezelfde manier uitgewerkt. Zo wordt bij het onderdeel 'Interactie ontlocken' veel aandacht besteed aan samenwerkend leren en het inzetten van

taalspellen. In hoofdstuk 5 (De afronding) wordt eerst een aantal nieuwe vormen van beoordeling geïntroduceerd waarbij ook aandacht is voor de talige kant en de bruikbaarheid ervan. Dan volgen voorbeelden: bij 'Pres(en)tatie's' onder andere een schriftelijk verslag en een powerpointpresentatie, maar ook een maquette en een toneelstuk. Daarbij wordt een checklist voor de beoordeling van een presentatie gegeven en ook een checklist voor zelfbeoordeling van leerlingen.

Het boek omvat echter meer dan alleen maar praktische tips, want de inleiding besteedt ook aandacht aan de relatie tussen taalgericht vakonderwijs en andere onderwijskundige vernieuwingen. In hoofdstuk 2 worden de hoofdkenmerken van taalgericht vakonderwijs (context, taalsteun en interactie) nader toegelicht en is er aandacht voor leerprocessen. En in het laatste hoofdstuk komen mogelijkheden aan de orde om taalgericht vakonderwijs te implementeren, waarbij

ook ingegaan wordt op de mogelijkheden van de verschillende vakken en samenwerking tussen die vakken.

Aardig is ook dat het boek een aantal observatie- en zelfbeoordelingsinstrumenten bevat, zodat docenten kunnen beoordelen wat zij al doen op het gebied van taalgericht vakonderwijs en wat nog niet. Deze en andere instrumenten zijn te downloaden via de site van de uitgever. Het is duidelijk dat dit handboek niet zozeer een studieboek is, maar vooral een naslagwerk waaruit je veel ideeën kunt halen voor meer taalgerichte lessen.

Toch dreig je als lezer ondanks de duidelijke ordening wel eens de kans te lopen de draad kwijt te raken en het grote geheel (te weten de complete lessenseries) te missen, waardoor een en ander ondanks alle voorbeelden toch wat abstract blijft. Daardoor wordt ook niet zo duidelijk welke plaats context, interactie en taalsteun in de lessen moeten hebben. De kracht van het *Handboek taalgericht vakonderwijs* is er vooral in gelegen dat het voor een brede doelgroep (docenten, teams en beleidsmakers) een uitgebreid instrumentarium biedt en relaties legt met andere vernieuwingsprocessen.

Taal, een zaak van alle vakken

Taal, een zaak van alle vakken is net zo min als het voorgaande publicatie een studieboek, maar vooral een boek voor leerkrachten (in opleiding) in het basisonderwijs om mee aan de slag te gaan. Ook dit boek ziet er door de vrolijke illustraties aantrekkelijk uit. De redactie, bestaande uit Wim van Beek en Marianne Verhallen, heeft echter voor een andere aanpak gekozen dan in het *Handboek taalgericht vakonderwijs*. Zij presenteren niet een grote verzameling werkvormen, maar beschrijven een didactisch model om een koppeling te maken tussen taal- en zaakvakonderwijs.

De auteurs bepleiten dat kennisverwerving en taalontwikkeling hand in hand moeten

gaan en met elkaar geïntegreerd moeten worden. In het eerste hoofdstuk wordt uitgelegd dat hiervoor taalontwikkende interactie nodig is en in die interactie zijn taalaanbod, taalruimte en feedback belangrijke principes. Hoofdstuk 2 laat zien waarom schoolboekteksten lastig zijn en hoe je die teksten toegankelijker kunt maken door de tekst concreter te maken, door context aan te brengen en talige ondersteuning te geven. De uitgangspunten van dit boek zijn dus dezelfde als die van het *Handboek taalgericht vakonderwijs*, te weten: zorg voor context, interactie en taalsteun.

Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 een didactisch model (het Win-win-model) geïntroduceerd. Aan de hand van dat model wordt in drie lessen een schoolboektekst behandeld. Eerst wordt door doen, kijken of luisteren een context aangebracht en worden belangrijke woorden geïntroduceerd, dan wordt de tekst behandeld en vervolgens passen de leerlingen het geleerde toe. In hoofdstuk 4 wordt stap

voor stap uitgewerkt hoe je zo'n lessenserie voorbereidt en in hoofdstuk 5 wordt uitvoerig ingegaan op wat dat voor de lespraktijk betekent, met andere woorden om wat voor leerkracht- en leerlingactiviteiten het gaat en hoe je bewaakt dat zowel de vakinhoudelijke als de talige kant van het onderwerp aan bod komen.

Dan volgen zes volledig uitgewerkte lessenseries voor verschillende groepen van het basisonderwijs (opmerkelijk genoeg geen enkele lessenserie voor groep 3 en 4!). Deze lessen kunnen meteen in de eigen lespraktijk worden uitgevoerd. Bovendien staan drie van deze lessenseries op de bij het boek behorende dvd ('De tijger' voor groep 1 en 2; 'Magnetisme' voor groep 5 en 6; 'Drukke in de Randstad' voor groep 6). Aardig is dat er bij de verschillende hoofdstukken kijkopdrachten zijn geformuleerd, zodat de theorie daarmee verduidelijkt wordt.

Al met al een boek waarmee je als docent direct aan de slag kunt gaan, zowel met het uitproberen van de voorbeeldlessen als met het uitwerken van eigen lessen. Daarbij is het handig dat de verschillende formulieren die gebruikt worden ook op de dvd staan. Het is de verdienste van de auteurs dat zij docenten een strak model bieden om taal en zaakvakken te integreren met daarbij een aantal volledig uitgewerkte voorbeeldlessen. Daarin ligt echter tevens de beperking van het boek, omdat het alleen gaat over het lezen van zaakvakteksten, waarbij taalsteun bestaat uit het aanleren van belangrijke woorden. Het *Handboek taalgericht vakonderwijs* is wat dat betreft veel ruimer van opzet, al zal het duidelijke didactische model en de voorbeeldlessen van *Taal, een zaak van alle vakken* ook voor docenten in het voortgezet onderwijs inspirerend zijn. Omgekeerd zullen docenten uit het basisonderwijs hun voordeel kunnen doen met de talloze werkvormen uit het *Handboek taalgericht vakonderwijs*. Maar zeker voor groep 7 en 8 kan het *Handboek taalgericht*

vakonderwijs handreikingen geven om in het Win-win-model het verwerken en toepassen van de leerstof eens op een andere manier aan te pakken dan beschreven wordt in *Taal, een zaak van alle vakken*.

Vaktaal

Het vierde en laatste boek in deze bespreking is *Vaktaal, taalontwikkeling in het vakonderwijs* onder redactie van Simon Verhallen. Het boek is geschreven voor zowel taal- als vakdocenten in het vak- en beroepsonderwijs. De inleiding vermeldt dat het boek bedoeld is om de samenwerking binnen docententeams op gang te brengen. Als taal- en vakdocenten met elkaar samenwerken, lukt het beter om anderstalige cursisten door de beroepsleiding te loodsen, aldus Verhallen. Voorwaarde is daarbij wel dat docenten de nodige aanpassingen in hun didactiek aanbrengen. Alvorens deze uit de doeken worden gedaan, wordt ingegaan op taalontwikkeling in het algemeen en vaktaalvaardigheid in het bijzonder, en op kenmerken van de allochtone cursisten en van hun instroom in het beroepsonderwijs. Deze vier inleidende hoofdstukken vormen het eerste deel van het boek. In het tweede deel staat de rol van taal en vaktaal in beroepsopleidingen centraal. Daarbij wordt aandacht besteed aan woordenschatontwikkeling en aan het (vak)taalgebruik in uiteenlopende situaties: in de theorieles, in de vakles en op de werkplek. Het derde deel is geheel gewijd aan didactische hulpmiddelen en oplossingen. Dit deel bevat talloze voorbeelden uit de praktijk van de beroepsopleiding en de werkvloer.

De voorwaarden voor een succesvolle taalontwikkeling die in *Vaktaal* worden genoemd zijn: begrijpelijk taalaanbod, genoeg gelegenheid om de taal actief te gebruiken en voortdurende uitbreiding van de woordenschat. Vergelijken we deze met de uitgangspunten van de twee voorgaande boeken, dan sluit

– met enige goede wil – de eerste voorwaarde aan bij het principe van een contextrijk taal-aanbod en taalsteun en de tweede bij voldoende interactiemogelijkheden. De derde voorwaarde betreffende vergroting van de woordenschat krijgt in *Vaktaal* een veel grotere rol toebedeeld dan in de twee hiervoor besproken boeken. Behalve een apart hoofdstuk over

‘woordenschat in vaktaal’ wordt er ook bij taalgebruik in de theorieles en in de vakles uitgebreid bij stilgestaan. Verder bevat het laatste deel nog een hoofdstuk over ‘didactiek bij (vak)woorden’. Al met al wat veel van het goede. Aan de hand van een voorbeeld elders in het boek – ‘De te betegelen vlakken moeten grondig gereinigd worden’ – wordt duidelijk gemaakt dat het zeker niet alleen het woordgebruik is dat een vaktekst moeilijk maakt, maar ook bijvoorbeeld het gebruik van nominalisaties en passiefconstructies zoals in het onderhavige voorbeeld. Overigens komt het aangehaalde voorbeeld uit een lijstje adviezen voor het schrijven van helder Nederlands dat als ‘praktijktip’ in het boek is opgenomen. Het had geen kwaad gekund als in het boek meer van dit soort praktijktips een prominente plaats in het boek hadden gekregen. En dat had zeker gekund gezien de vele praktische suggesties die met name in het laatste deel van het boek zijn opgenomen. Het boek munt dan ook door de talloze voorbeelden en suggesties uit de praktijk, van laag tot hoog niveau en zowel van theoretische als praktijkopleidingen.

FOLKERT KUIKEN EN
CONNIE RAIJMAKERS-VOLAART